శాతవాహనులు... సాంస్కృతిక చరిత్ర-2

హాలుడు (క్రీ.శ. 6, 7 శతాబ్దాలు)

శాతవాహన రాజులలో హాలుడు 17వ రాజు. ఇతని కాలంలో 'ప్రాకృతభాష'కు మంచి ప్రోత్సాహం లభించింది. ఇతడు 700 శృంగార గాథలను 'మహారాష్ట్రీ ప్రాకృత భాష'లో, 'గాథా సప్తశతి' అనే పేరుతో కావ్య సంకలనం చేశాడు. ఇతనికి 'కవి వత్సలుడు' అనే బిరుదు ఉంది. తర్వాత కాలంలో వచ్చిన 'కుతూహలుని' లీలావతి పరిణయం (కావ్యం) ప్రకారం హాలుడు సింహళ రాకుమారిని గోదావరి తీరం, ద్రాక్షారామంలో వివాహమాడినట్లు తెలుస్తోంది. హాలుడు ఒక్క సంవత్సరమే రాజ్యమేలాడు. ఇతని మరణానంతరం క్షహారటులు, క్షాత్రపులు విజృంభించి శాతవాహన రాజ్యం పశ్చిమ ప్రాంతాన్ని ఆక్రమించారు.

హాలుని తర్వాత వచ్చిన నలుగురు శాతవాహన రాజులు అతి స్వల్పకాలం 12 సంవత్సరాలు పాలించారు. అదేకాలంలో శకులు, గ్రీకులు ప్రాబల్యంలోకి వచ్చారు. ఉజ్జయిని రాజు గార్భభిల్లా కుమారుడు 'విక్రమాదిత్యుడు' శకులను ప్రతిష్ఠా నపురం నుంచి తరిమివేసి, దాని విజయ చిహ్నంగా 'శక సంవత్సరాన్ని' ప్రారంభించాడు.

గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి (క్రీ.శ. 62-86)

శాతవాహన రాజులలో 23వ వాడు, అగ్రగణ్యుడు, గొప్ప విజేత. శాత వాహనులలో తమపేరుతో పాటు తల్లిపేరును జతపర్చుకొనే సంప్ర దాయం గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణితోనే ప్రారంభమయ్యింది. ఇతని తల్లి గౌతమీ బాలశ్రీ వేయించిన 'నాసిక్ శాసనం' ఇతని దిగ్విజయాలను, శౌర్య-పరాక్రమాలను విశదపరుస్తుంది. ఇతనికి సంక్రమించిన రాజ్యం తెలంగాణ, ఉత్తర కర్ణాటక, విదర్భ, దక్షిణ మహారాష్ట్ర ప్రాంతా లకు పరిమితమయింది. గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి క్రీ.శ. 80లో జైత్రయా త్రలు ప్రారం భించాడు. తన పూర్వీకులు కోల్పోయిన భూభాగాలను తిరిగి స్వాధీనం చేసుకున్నాడు. ఇతడు అసిక (నిజామాబాదు- గోదా వరి జిల్లాలు), ముసిక (పైఠాన్), సౌరాష్ట్ర (కతియవాడ్), కుకుర (తూర్పు రాజస్థాన్), విదర్భ (బీరారు), అవంతి (పశ్చిమ మాళవం), ఆకర(తూర్పు మాళవం)అపరాంతం (నాసిక్, కార్లే,ఉత్తర మహారాష్ట్ర) మొదలైన ప్రాంతాలను ఆక్ర మించాడు. వింధ్య, సహ్యాద్రి, కన్హేరి, మహేంద్రగిరి మొదలైన పర్వత ప్రాంతాలను జయించాడు. ఇతని రాజ్య సరిహద్దులు రెండువైపులా సముద్ర పర్యంతం వ్యాపించినట్లు తెలుస్తుంది. శకులు, యవనులు, పహ్లవులను జయించాడు.

గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణికి ఏక బ్రాహ్మణ, ఆగమనిలయ, క్షత్రియ దర్పమాన మర్ధన, త్రిసముద్రతోయపీతవాహనుడు, ఏకశూరుడు అనే బిరుదులున్నాయి. వైదిక మతాన్ని పోషించాడు. వర్ణ సాంక ర్యాన్ని అరికట్టాడు. బ్రాహ్మణులకు ఆశ్రయ మిచ్చాడు. 'ధన కటక స్వామి' అనే బిరుదు ఉన్నట్లు నాసిక్ శాసనం పేర్కొంది. ఇతడు

క్షహరాట-క్షాత్రపులను నిర్జించి, 'క్షహరాట-వశ-నిరవశేషకర' అనే బిరుదు పొందాడు. గౌతమీ పుత్ర శాతకర్ణి నిజంగా శాతవాహన 'కుల-యశ ప్రతిష్ఠాపన కరుడే'నని చెప్పక తప్పదు.

పశ్చిమ క్షాత్రపులు (శకులు)లలో నహపాణుడు గొప్ప దండయా త్రికుడుగా పేరు పొందాడు. ఇతని రాజ్యం కతియవాడ్ (గుజరాత్). ఉత్తర-దక్షిణ మహారాష్ట్ర ప్రాంతం, కొంకణ ప్రాంతాలను జయిం చాడు. పెరిప్లస్ ఎరియత్రిన్ సీ రచనల ప్రకారం నహపాణుని కాలం లో గ్రీకు దేశస్థుల ఓడలు శాతవాహనుల ఓడరేవులైన కళ్యాణ్‌కు వచ్చి, అక్కడ నుంచి బారీగాజ్ (బ్రోచ్)కు వచ్చేవి అని పేర్కొన్నాడు. నహ పాణుని రాజధాని మిన్నగార (దోహద్). ఇది ఉజ్జయినీ-బ్రోచ్‌ల మధ్య ఉంది. క్షాత్రప నహపాణుని నాణేలు జోగల్‌తంబి (మహారాష్ట్ర) వద్ద అత్యధికంగా లభించాయి. (సుమారు 13,270 నాణేలు) నహపా ణుని జయించిన సందర్భంలో గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి వీటిలో సగం నాణేలపై తన బొమ్మను ముద్రించాడు. గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి జారీచేసి న మరికొన్ని నాణేలు ఆంధ్రదేశంలో గుంటూరు ప్రాంతంలోని ధాన్య కటకం (అమరావతి), చేబ్రోలు, మాచర్ల, మాడుగుల, గోలి మొదలైన స్థావరాల్లో లభించాయి. ఇతని కాలంనాటి టంకశాల, మూసకట్లతో (Moulds) సహా విజయపురి(నాగార్జునకొండ) ప్రాంతాల్లో లభించాయి.

వాసిష్ఠీపుత్ర రెండో పులోమావి (క్రీ.శ. 86-114)

గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి మరణానంతరం అతని కుమారుడు రెండో పులోమావి రాజ్యానికొచ్చాడు. ఇతడు 24 సంవత్సరాలు రాజ్యపాలన చేశాడు. ఇతని నాణేలు గుంటూరు, గోదావరి, గిద్దలూరు ప్రాంతాల లో లభించాయి. ఇతని శాసనాలు నాసిక్, కార్లే, అమరావతి ప్రాంతాల లో లభించాయి. ఉజ్జయిని పాలకుడైన 'చష్టనుడు' ఇతని సమకాలి కుడు. చష్టనుడు కనిష్కుని సామంతరాజు. పులోమావిని అణచివేయ డానికి దక్షిణాపథానికి కనిష్కుడు, చష్టనుడిని పంపాడు. పులోమావి తర్వాత శివశ్రీ, శివస్కంధుడు రాజ్యానికొచ్చారు. వీరి అసమర్థ పాలన తో శాతవాహన రాజ్యం ముక్కలైంది. కడపటి శాతవాహనులలో ప్రముఖుడు గౌతమీపుత్ర యజ్ఞశ్రీ (క్రీ.శ. 128-157). ఇతడు 29 సంవత్సరాలు రాజ్యపాలన చేశాడు. ఇతడు కార్ధమక వంశంలో

చష్టనుని మనుమడైన రుద్రదాముని చేతిలో యజ్ఞశ్రీ ఓడిపోయాడు. ఇతని నాణేలు బీరారు, కొంకణ, సౌరాష్ట్ర, మహారాష్ట్ర, మధ్యప్రదేశ్, ఆంధ్రప్రదేశ్‌లలో లభించాయి. ఓడ బొమ్మ గల ఇతని నాణేలు ఆంధ్ర రాజుల నౌకాయాన బలాన్ని సూచిస్తున్నాయి. మహాయాన శాఖకు చెందిన ఆచార్య నాగార్జునుడు ఇతనికి మిత్రుడు. వీరిద్దరి మధ్య సాగిన ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలే 'సుహృల్లేఖ' గ్రంథంగా వచ్చింది. యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి విజయపురి (నాగార్జున కొండ)లో పారావత మహా విహారాన్ని నిర్మించాడు.

టిబెట్టు, చైనా గ్రంథాల ప్రకారం... ధాన్యకటకం (అమరావతి) మహా స్తూప శిలాప్రాకారాన్ని నాగార్జునుడు నిర్మించినట్లు తెలుస్తుంది. యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి కడపటి శాతవాహన రాజుల్లో గొప్పవాడుగా గుర్తింపు పొందాడు. ఇతనికి త్రిసముద్రాధిపతి అనే బిరుదు ఉంది. ఇతని తర్వాత శాతవాహన రాజ్యం క్షీణించింది. చిట్టచివరి రాజు మూడో పులోమావి కాలంలో ఈ రాజ్యం పూర్తిగా అంతరించింది. క్రీ.శ. 225 లో సామంతరాజులైన అభీరులు, చుటునాగులు, ఇక్ష్వాకులు, పల్లవులు తిరుగుబాటు చేసి దక్షిణాపథంలో స్వతంత్ర రాజ్యాలు ఏర్పాటు చేశారు.

ఆంధ్రుల చరిత్ర - బిట్స్

1. ఏ శాత వాహన రాజుల కాలంలో ప్రాకృత భాష స్థానంలో 'సంస్కృత భాష' రాజభాష అయింది?
   ఎ) సిముకుడు బి) రెండో శాతకర్ణి
   సి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి డి) కుంతల శాతకర్ణి
2. 'గాథా సప్తశతి' కావ్యాన్ని హాలుడు ఏ భాషలో సంకలనం చేశాడు?
   ఎ) మహారాష్ట్రీ ప్రాకృత భాష బి) సంస్కృత భాష
   సి) బ్రిజ్ భాష డి) తెలుగు భాష
3. 'లీలావతి పరిణయ కావ్య' గ్రంథ రచయిత ఎవరు?
   ఎ) హాలుడు బి) కుతూహలుడు
   సి) రుద్రదాముడు డి) కుంతల శాతకర్ణి
4. శకులను ప్రతిష్ఠానపురం నుంచి తరిమివేసి, దాని విజయ సూచికంగా 'శక సంవత్సరాన్ని' ప్రారంభించింది?
   ఎ) విక్రమాదిత్యుడు (ఉజ్జయిని)
   బి) రుద్రదాముడు సి) నహపాణుడు
   డి) భూమికుడు
5. క్షత్రియ దర్పమాన, త్రిసముద్ర తోయ పీతవాహన, క్షహరాప-వశ -నిరవశేషకర, ధనకటక స్వామి అనే బిరుదులు ఏ శాతవాహన రాజుకున్నాయి?
   ఎ) మొదటి శాతకర్ణి బి) రెండో శాతకర్ణి
   సి) రెండో పులోమావి డి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి
6. శకరాజైన నహపాణుని రాజధాని ఏది?
   ఎ) మిన్నగార (దోహద్) బి) బ్రోచ్
   సి) కళ్యాణ్ డి) ప్రతిష్ఠానపురం
7. శకరాజైన నహపాణుని నాణేలు ఎక్కడ లభించాయి?
   ఎ) ఉజ్జయిని బి) నాసిక్
   సి) జోగల్‌తంబి డి) రాయచూర్ దోబ్
8. ఉజ్జయిని పాలకుడైన 'చష్టనుడు' ఏ శాతవాహన రాజుకు సమకాలికుడు?
   ఎ) రెండో పులోమావి బి) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి
   సి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి డి) రెండో శాతకర్ణి
9. కడపటి శాతవాహన రాజులలో ప్రసిద్ధుడెవరు?
   ఎ) శివశ్రీ బి) శివస్కంధుడు
   సి) గౌతమీపుత్ర యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి
   డి) మూడో పులోమావి
10. 'త్రిసముద్రాధిపతి' అనే బిరుదు ఏ శాతవాహన రాజుకుంది?
    ఎ) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి బి)గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి
    సి) మూడో పులోమావి డి) రెండో శాతకర్ణి
11. విజయపురి (నాగార్జున కొండ)లో పారావత మహా విహారాన్ని నిర్మించిందెవరు?
    ఎ) రెండో శాతకర్ణి బి) హాలుడు
    సి) సిముకుడు డి) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి
12. రెండు అశ్వమేధ యాగాలు, ఒక రాజసూయాగం చేసిన తొలి శాతవాహన రాజెవరు?
    ఎ) మొదటి శాతకర్ణి బి)గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి
    సి) రెండో పులోమావి డి) హాలుడు
13. 'ధనకటక స్వామి' అనే బిరుదు ఏ శాతవాహన రాజుకు ఉంది?
    ఎ) సిముకుడు బి) మూడో పులోమావి
    సి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి డి) రెండో శాతకర్ణి
14. శాతవాహన వంశంలో చిట్టచివరి రాజు ఎవరు?
    ఎ) మూడో పులోమావి బి) విజయశ్రీ
    సి) చందశ్రీ డి) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి
15. ఏ శాతవాహన రాజు తాను జారీచేసిన నాణేలపై ఓడ గుర్తుల్ని ముద్రించాడు?
    ఎ) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి బి)గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి
    సి) రెండో శాతకర్ణి డి) సిముకుడు

సమాధానాలు

1) డి 2) ఎ 3) బి 4) ఎ 5) డి 6) ఎ 7) సి
8) ఎ 9) సి 10) ఎ 11) డి 12) ఎ 13) సి 14) ఎ
15) ఎ